
УСТИНОВА Н.О.,
аспірантка,
Львівський національний
університет імені Івана Франка,
м.Львів

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ УЧАСТІ ЖІНОК У ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Проаналізовано результати вітчизняних та зарубіжних досліджень чинників громадської активності особистості. На основі проведеного емпіричного дослідження з'ясовано, що участь українських жінок у жіночих громадських організаціях визначається аффіліаційними, гедоністичними та ідеологічними мотивами, залежить від рівня освіти особистості, її впевненості у завтрашньому дні, задоволеності собою та власним життям.

Ключові слова: жіночі організації, громадська активність, громадська участь, соціальні чинники громадської участі.

Проанализировано результаты отечественных и зарубежных исследований детерминант общественной активности личности. На основании проведенного эмпирического исследования обнаружено, что участие женщин в женских общественных организациях определяется гедонистическими, идеологическими мотивами и мотивами аффилиации, зависит от уровня образования личности, её уверенности в завтрашнем дне, удовлетворённости собой и собственной жизнью.

Ключевые слова: женские организации, общественная активность, общественное участие, социальные детерминанты общественного участия.

In the article it has been analyzed the results of the foreign and domestic researching factors of the public activity of personality. On the basis of the empiric research it has been found out that the participation of the ukrainian women in the feminine public organizations is identified by affiliation, hedonistic and ideological motives and depends on the educational level of the personality, in her confidence of the coming day, in satisfaction of her esteem and her own life.

Key words: feminine organizations, public activity, public participation, social factors of the public participation.

Постановка проблеми. Становлення громадянського суспільства і розвитку демократії в Україні напряду залежать від належного представлення громадянами своїх потреб та інтересів. На сучасному етапі спостерігається доволі низький рівень представництва жінок в органах державного управління, політичних структурах, жіночих громадських об'єднаннях різного спрямування. Думка більшої половини населення країни, не завжди береться до уваги, що сповільнює, а часом унеможливорює розв'язок специфічно жіночих проблем, призводить до незбалансованої політики та соціальних дисфункцій. Активність жінок, зокрема їх участь у діяльності жіночих організацій, здійснює позитивний вплив, як на перебіг суспільних процесів в цілому, так і на становлення особистості жінки, її психічний розвиток та впевненість у собі. Аналізуючи природу громадської активності особистості, а у вузкому сенсі громадської участі, українські дослідники І. Голіна, В. Васютинський, Л. Кияшко та ін. звертають увагу на те, що в її основі лежить ряд психологічних та соціальних чинників. У даній статті вважаємо за доцільне дослідити вплив останніх, які накладають значний відбиток на залучення жінок до громадської діяльності.

Мета статті: проаналізувати вітчизняні та зарубіжні дослідження детермінації громадської активності жінок, визначити соціальні чинники участі жінок у діяльності жіночих громадських організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі узагальнення існуючих напрацювань та результатів власних емпіричних досліджень до психологічних чинників громадської участі можна віднести: мотиваційні (соціальні потреби - соціальні мотиви - соціальні цінності), особистісні проблеми як чинник, що виникає на основі фрустрації та психічні властивості особистості (рисни характеру, властивості темпераменту, гендерні особливості та ін.). В свою чергу, соціальні чинники громадської участі вчені найчасті-

ше розглядають крізь призму якісних характеристик соціального оточення людини: соціальних стереотипів, особливостей виховання в сім'ї, ситуативно-додаткових факторів та ін.

Соціальні стереотипи. Протягом останніх десятиліть жінки значно розширили межі сформованої традиційної ролі, проявляючи, замість очікуваної пасивності і залежності, активність у трудовій та публічній сферах. Так, у своїх працях польська дослідниця Д. Панковська зазначає, що «...вихід жінок поза межі дому та сім'ї, більша незалежність та можливість самореалізації – сприяють психічному розвитку жінки, приносять моральне задоволення, дозволяють відчувати визнання та підтримку оточуючих» [9, С.159]. Зазначене підтверджують й результати українських соціологічних досліджень С. Оксамитної: переважна більшість опитаних дорослих громадян України погоджується з тим, що і жінка, і вся сім'я будуть щасливішими, якщо матір зможе реалізовувати себе у публічній сфері та працюватиме «поза домом» [1]. Але незважаючи, на поступові трансформаційні зміни жіночих ролей, соціальний стереотип, що основна сфера самореалізації жінки пов'язана, у першу чергу, із материнством та сім'єю, а все інше – професійний ріст, розвиток творчих здібностей, політичні інтереси, громадська діяльність – другорядні, продовжують існувати. Дослідниця гендерної проблематики Н. Гапон зазначає, що прагнення жінок до таких видів самореалізації, як підприємництво, доброчинність, участь у громадських об'єднаннях, з однієї сторони обмежуються наявністю вільного часу, а з другої - відповідальністю за виживання сім'ї [5].

Цікавим виявилось те, що зазначені стереотипи наявні не лише в українському суспільстві. Наприклад, Б. Будровська, описуючи результати досліджень сприймання жінок у польському соціумі згадує стереотип трьох «М». Цей стереотип втримує жінку у своєрідному трикутнику, утвореному з обов'язків та потреб у любові (Miłość), шлюбі (Małżeństwo) та материнстві

(Macierzństwo) [2]. Р. Семенська, яка багато років досліджує проблему участі жінок у політичному й громадському житті Польщі, зазначає, що респондентки основним чинником, який унеможливило їх залученість до громадських організацій будь-якого спрямування вважають «домашні обов'язки» [8].

Особливості виховання в сім'ї. Зарубіжні дослідники Д.Дух, А.Тітков та ін. участь жінок у громадських організаціях пов'язують із наслідуванням зразків поведінки членів сім'ї, виокремлюючи на основі цього три моделі детермінації громадської активності:

- модель наслідування: жінки, які виховувались в сім'ях, в яких батьки проявляли високу соціальну активність, частіше займаються громадською діяльністю. Цікавлячись досвідом батьків, наслідуючи зразки їх поведінки, жінки проявляють більшу зацікавленість громадським сектором;
- модель втечі: жінки, проявляючи політичну й громадську активність, навпаки намагаються «втекти» від середовища, в якому виховувались. Участь у громадських організаціях набуває характеру протесту проти долі батьків, виступає фундаментом для розв'язання сімейних та особистих проблем;
- модель працюючої жінки: жінки з сімей, матері в яких працювали, частіше проявляють активність у громадській сфері, тим самим завоюючи і переймаючи на себе роль жінки, яка працює [2].

Натомість, Я.Гжелак та І. Зінсерлінг припускають, що модель поведінки, яку особистість унаслідувала з власної сім'ї, більшою мірою розповсюджується на прояви активності щодо найближчого оточення, а не на соціальну активність загалом [4].

Ситуативні (додаткові) чинники участі у жіночих організаціях. Польська дослідниця А. Домарадзка, на основі аналізу провідних спонук жінок щодо участі у недержавних організаціях, виокремила п'ять типів жіночого участництва. А саме, «Інтелектуалка», «Політик», «Протестант-

ка», «Професіоналка» та «Опікунка». В основі діяльності «Інтелектуалок» лежать феміністичні погляди, прагнення співпрацювати з однодумцями задля зміни способу мислення оточуючих. Для другого типу, названого авторкою «Політик», громадська участь служить трампліном для подальшої політичної кар'єри. Для учасниці «Протестантки» в основі громадської діяльності лежить прагнення змінити ситуацію жінок в суспільстві шляхом організації протестів, мітингів та актів непокорі. Четвертий тип - «Професіоналка», прагне особистісного розвитку, розширення кола спілкування, можливості поділитись своїм досвідом з іншими менш досвідченими особами. Наступний тип - «Опікунка», орієнтований на розв'язання не власних, а суспільних проблем (допомога слабшим, незахищеним, захист інтересів тих, хто цього потребує) [3].

Результати власного дослідження.

Спираючись на результати проведеного теоретичного аналізу було розроблено програму дослідження зовнішніх чинників участі жінок у діяльності жіночих організацій. Дана програма дозволяє діагностувати наступні показники: середовище виховання жінки, зокрема вплив освіти батьків, рівень задоволеності якістю свого життя (матеріальний достаток, житлові умови, сім'я, харчування, відпочинок, становище у суспільстві, робота, духовні потреби, соціальна підтримка, здоров'я, добробут родичів); особливості взаємодії особистості з макро- та мікросередовищем (суперництво, співпраця, домінування, товариськість) та ряд додаткових чинників, таких як кар'єра, саморозвиток, патріотизм, інтеракція та ін.

Дослідження здійснювалось за допомогою методик «Інтегральна оцінка якості життя» Н.Фетіскіна, «Діагностика поведінки особистості в конфліктній ситуації» К.Томаса, «Гендерний профіль статеворольових стереотипів» та спеціально розробленої автором анкети.

Розробці анкети для виявлення додаткових чинників участі жінок у діяльності громадських організацій передував підготовчий етап, в ході

якого було проведено робочі інтерв'ю-зустрічі з учасницями керівного апарату жіночих організацій Львівщини. В опитуванні взяли участь членикині Благодійного фонду «Салюс», Гендерного центру ім. Н. Кобринської, жіночих організацій «Союз Українок», «Товариства українок ім. О.Басараб», «Ліги жінок виборців України 50/50», представники жіночої асоціації «Взаємодія», дівочого клубу «Юнка», центру «Жіночі перспективи» та ін. Досліджуваним було запропоновано відповісти на два відкриті запитання:

- що, на Вашу думку, заважає жінці брати участь у діяльності жіночих організацій?
- що спонукало Вас особисто до участі у діяльності жіночих громадських об'єднань?

Узагальнивши відповіді та коментарі респонденток на перше запитання, ми дійшли висновку, що основними перешкодами на шляху до активної участі жінки у громадській діяльності виступають:

- домінування у масовій свідомості думки щодо низької ефективності громадських об'єднань;
- наявність у суспільстві стереотипів, згідно яких соціальна роль жінки зводиться до обслуговування родини (відсутність позитивного іміджу жінки-громадської діячки);
- переважаність жінок сімейними та господарськими проблемами;
- недостатній рівень знань, умінь та навичок для участі у громадській діяльності.

Аналіз відповідей респонденток щодо спонукаючих чинників до участі у громадських організаціях, дозволив виокремити три основні вектори:

- прагнення змінити ситуацію у суспільстві на краще, зробити власний внесок у розбудову української держави;
- можливість отримати «робоче місце», додатковий заробіток, «втекти від самотності»;
- спроба вирішити особисті проблеми.

Таблиця 1.

Змінна	Варіант відповіді в опитувальнику
Кар'єра	прагнення будувати кар'єру; прагнення реалізувати свій лідерський потенціал та амбіції
Саморозвиток	бажання отримати нові знання та досвід, який буде корисним у подальшому житті; можливість реалізувати власні ідеї та прагнення; престиж жіночих громадських організацій, прагнення бути «сучасною»
Патріотизм	бажання зробити особистий внесок у розбудову української держави; прагнення захистити права та інтереси українських жінок
Інтерація	розширення кола знайомих, спілкування з цікавими людьми
Захист	бажання зрушити з місця вирішення нагальних особистих проблем; можливість утвердити свою жіночу гідність
Заробіток	можливість отримати грант, додаткове фінансування
Розвага	задоволення від діяльності; наявність вільного часу, який слід чимось заповнити

Спираючись на отримані результати та проаналізовані теоретичні напрацювання, до анкети було включено питання, спрямовані на визначення наступних показників (Табл. 1).

У дослідженні взяли участь 150 респонденток жіночої статі, віком від 17 до 78 років, які є учасницями жіночих громадських організацій різного спрямування (як члени організації або їх керівники). В якості основного критерію «громадської участі» було обрано формальну приналежність особистості до жіночої організації. У дослідженні організації представлені різноманітно – це добровільні організації, соціально-орієнтовані, просвітницькі, науково-дослідницькі, політично-орієнтовані, спеціалізовані та ін. Найбільш чисельно представлено наступні: всеукраїнська організація «Союз Українок» (89 осіб), обласна організація «Товариство українок ім. О. Басараб» (15 осіб), Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи» (10 осіб), благодійний фонд «Салюс» (9 осіб), громадська організація «Дівочий клуб Юнка» (8 осіб), «Ліга жінок виборців України 50/50» (7 осіб). Окрім цього, до опитування було залучено учасниць науково-дослідницької організації (6 осіб), комерційно-орієнтованих (5 осіб), оздоровчих (4 осіб) та ін. Необхідно зазначити, що деякі респондентки одночасно належать до двох і більше організацій, тому сума чисел, зазначена в дужках, є більшою, аніж загальна кількість досліджуваних. Вік досліджуваних охоплює межі від 41 до 55 років, більшість з них мають вищу освіту (117 зі 150 досліджуваних), заміжні (91 особа), мають дітей (102), працюють у державних установах (92 особи). Паралельно було опитано 150 жінок з контрольної групи, які не беруть участі у громадській діяльності.

Результати дослідження. Узагальнення відповідей респонденток на питання анкети дозволило визначити ієрархію додаткових мотивів, що можуть спонукати жінок до участі у недержавних організаціях. Найнищий щабель – це участь в організації задля отримання можливості реалізувати власні ідеї та потенціал; наступний – бажання

зробити особистий внесок у розбудову української держави та захистити жіночі інтереси; третій – отримати задоволення від діяльності. Четвертий, найпоширеніший мотив полягає у прагненні розширити коло знайомих та взаємодіяти з цікавими людьми. Як видно, найбільш значимими для жінок є аффіліаційна, гедоністична та ідеологічна мотивація.

Громадська активність особистості у значній мірі залежить від середовища, в якому вона перебуває або ж знаходилась раніше. На думку психолога М. Левицької, особистість буде проявляти соціальну активність за наявності трьох визначальних складових: якщо буде знати як її проявляти (наявність культурного капіталу), буде мати з ким займатись суспільно-корисною діяльністю (наявність сильного соціального капіталу) і буде знати для чого це необхідно (наявність особистої зацікавленості). Одним з визначних показників культурного капіталу автор вважає освіту індивіда та його батьків [6]. Нами було проаналізовано 4 типи освіти респонденток та їх батьків – середня, середня спеціальна, незакінчена вища та вища, які в поданій послідовності відображають загальне зростання рівня освіти. Аналіз відмінностей у досліджуваних групах показав, що значно вищий рівень освіти в учасниць громадських організацій ($t=6,45$; $p<0,0000$), на відміну від осіб, які такої участі не беруть. Суттєвих відмінностей за показниками «освіта матері» та «освіта батька» виявлено не було. Перший висновок закономірний: в міру зростання рівня освіти особистість отримує більше знань, глибші життєві переконання, здатна аргументовано відстоювати власну позицію, що знаходить свій прояв у реалізації можливостей та компетентності шляхом участі у громадських організаціях. Другий висновок підтверджує те, що громадська позиція жінки, більшою мірою залежить від її індивідуально-особистісного потенціалу, а вплив сім'ї несе лише посилюючий характер. Можна припустити, що в сім'ях, у яких культивуються традиції, з малку привива-

ється любов до країни та патріотизм формуються сприятливі передумови для подальшої зацікавленості особистості громадським життям.

По більшості базових параметрів, отриманих за методикою «Інтегральна оцінка якості життя» Н.Фетіскіна, значимих відмінностей між групами не виявлено. Натомість встановлено суттєві розбіжності за показниками, які відображають задоволеність вищих потреб (Табл. 2).

Як видно з таблиці, жінки, які беруть участь у діяльності громадських організацій більш задоволені своїм життям в цілому, статусом у суспільстві, роботою та є більш душевно спокійними. Проявляючи активність, вони почувають себе потрібними для суспільства, менш самотніми, відволікаються від домашніх та особистих неприємностей. Цікавим виявилось те, що за більшістю показників, які характеризують задоволеність нижчих потреб (житлові умови, харчування, сімейний затишок) жінки, які не беруть участі у організаціях демонструють вищий рівень якості життя. Зазначене дає підстави припускати, що громадська активність призводить, в першу чергу, до захоплення цією діяльністю

та, як наслідок, до задоволення базових психологічних потреб.

Розглянемо результати **кореляційного аналізу** ($p < 0,01$), який допоміг більш чітко визначити структуру та чинники участі жінок у недержавних організаціях. Із загального переліку отриманих показників на змінну «соціальна корисність» помітно впливають: задоволеність роботою ($r = 0,41$), духовним життям ($r = 0,32$), статусом у суспільстві ($r = 0,29$), загальною якістю життя ($r = 0,27$) та матеріальним добробутом ($r = 0,27$). Відповідно, чим більше жінка впевнена у завтрашньому дні, задоволена собою та рівнем свого життя, тим вищий рівень її прагнення діяти на користь суспільства й громади.

На підставі аналізу «Гендерного профілю жіночих стереотипів» в образі жінок-учасниць громадських організацій було виокремлено два аспекти: особистісний та професійний. До особистісного аспекту було віднесено такі характеристики як любов до дітей, вірність чоловіку, вміння готувати, доброзичливість та щирість. До професійного – освіченість, наявність власної думки, надійність, відповідальність та активність. Зазначені аспекти вказують на вдале поєднання жіночих по-

Таблиця 2.

Результати порівняльного аналізу параметрів якості життя по групах жінок, які беруть та не беруть участі у жіночих громадських організаціях

Змінні	Показники		
	імовірність похибки	t-критерій	різниця середніх значень
статус у суспільстві	0,000	4,111	0,955
робота	0,011	2,548	0,493
духовне життя	0,000	6,243	1,513
душевний спокій	0,000	3,900	0,927
життя в цілому	0,012	2,498	0,567
здоров'я	0,391	0,857	0,200
житлові умови	0,181	-1,338	-0,400
сім'я	0,643	-0,463	-0,126
харчування	0,938	-0,077	-0,020

ведінкових стратегій (орієнтація сім'ю та материнство) із стратегіями чоловіка (активність, відповідальність та ін.). Подібну тенденцію можна спостерігати не лише в українських реаліях. Зокрема, Й. Мілуська, аналізуючи самозвіти учасниць польських громадських організацій виявила наступні риси: працьовитість, обов'язковість, вихованість, відкритість та відповідальність [7]. Отримані результати вказують на існування нового бачення жінки, яке толерує її соціальну роль. Жіночий образ все частіше асоціюється з працьовитістю, інтелектуальністю, а також активністю.

Висновки. Громадська участь трактується як свідома приналежність жінок до громадських організацій, що

обумовлена впливом психологічних та соціальних чинників. Підсумовуючи, можна виокремити чинники, що спонукають жінок до громадської діяльності. Це рівень освіти особистості, прагнення здобути певний статус у суспільстві, реалізувати власні ідеї та потенціал, отримати задоволення від діяльності та від життя, розширити коло знайомих, взаємодіяти з цікавими людьми й, безумовно, зробити особистий внесок у розбудову української держави.

Отримані результати можуть виступати фундаментом для подальшого аналізу потенційних можливостей жінок й розробки комплексної програми по залученню українських жінок до участі у громадській діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оксамитна С. Гендерні аспекти праці та політики у дзеркалі громадської думки // *Жінки в політиці: міжнародний досвід для України* // За матеріалами міжнародного наукового семінару «Жінки в політиці: міжнародний досвід для України», Київ – 7 жовтня 2005 року. К.: Атака, 2006.
2. Budrowska B., Duch-Krzyszczek D., Titkow A. *Ścieżki karier kobiet i mężczyzn* [w:] A. Titkow (red.) *Szklany sufit. Bariery i ograniczenia karier kobiet.* – Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych, 2003. – S. 12-27.
3. Domaradzka A. *Liderki polskich organizacji kobiecych – próba typologii* \ \ *Kobiety-Feminizm-Demokracja* \ pod.red. B. Budrowskiej \ Warszawa: wyd. IFIS Pan, 2009. – S. 203-219.
4. Grzelak J., Zinserling I. *Aktywność społeczna a wartości i orientacje społeczne* \ \ *Studia Psychologiczne* T.41, Z.3. – Warszawa: wyd. Instytutu Psychologii, 2003. – S. 75-108.
5. Hapon N. *Die Lösungs des Dilemmas «öffentlich/privat» in den Aktivitäten ukrainischer Frauenorganisationen//Europäische Transformationen von Öffentlichkeit und Privatsphäre in ukrainisch-deutscher Perspektive.* – Münster: Westfälischen Wilhelms-Universität, 2010. – S.12-13.
6. Lewicka M. *Dwuścieżkowy model aktywności społecznej: Kapitał społeczny czy kulturowy?* / Lewicka M. // D. Rutkowska, A. Szuster (red.), *Różne oblicza altruizmu.* – Warszawa: wyd. naukowe Scholar, 2008. – S. 245-275.
7. Miluska J. *Paradoksy pozycji społecznej kobiet* // *Kalejdoskop genderowy. W drodze do poznania płci społeczno-kulturowej w Polsce* / pod. red. K.Słany, B.Kowalskiej, M.Słusarczyk / Kraków, 2011. – S. 163-178
8. Siemińska R. *Życie publiczne: podejmowanie decyzji* [w:] *Krajowy System Monitorowania Równego Traktowania Kobiet i mężczyzn* // *Raporty eksperckie* T.2. – Warszawa, 2006. – S. 989-993.
9. *Wychowanie a role płciowe: program edukacyjny* / Dorota Pankowska / Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2005. – S. 157-161.